

Jak obliczyć pochodną funkcji w punkcie, korzystając z definicji?

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Film samouczek](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Jak obliczyć pochodną funkcji w punkcie, korzystając z definicji?

Źródło: Hester Giang, dostępny w internecie: <https://unsplash.com/>.

Prawnik i matematyk francuski Pierre Fermat, odkrył zasadę znajdowania minimów i maksimów funkcji algebraicznych. Jego doświadczenia otworzyły drogę rozwoju rachunku różniczkowego. Do twórców rachunku różniczkowego z pewnością należą Gottfried Leibniz oraz Isaac Newton. Jednym z ich odkryć była pochodna funkcji. W materiale omówimy, w jaki sposób obliczyć pochodną funkcji w punkcie, jeżeli wykorzystamy definicję pochodnej, a także ilorazu różnicowego funkcji.

Twoje cele

- Określisz definicję iloraz różnicowego.
- Określisz definicję pochodnej funkcji za pomocą ilorazu różnicowego funkcji.
- Obliczysz iloraz różnicowy funkcji oraz pochodną funkcji w podanym punkcie.
- Wykorzystasz zdobytą wiedzę do rozwiązywania problemów matematycznych.

Przeczytaj

Przypomnijmy definicję ilorazu różnicowego funkcji.

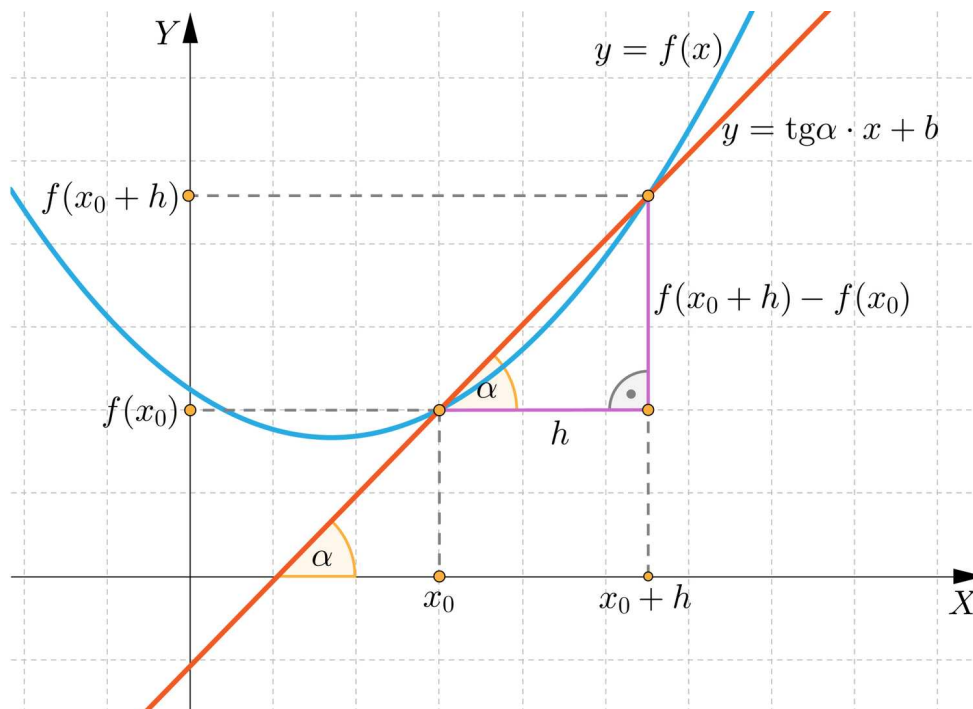
Definicja: Iloraz różnicowy funkcji

Niech $f(x)$ oznacza dowolną funkcję określoną w otoczeniu punktu x_0 .

Ilorazem różnicowym funkcji $f(x)$ w punkcie x_0 dla przyrostu h zmiennej niezależnej x nazywamy wyrażenie

$$U(h) = \frac{f(x_0+h) - f(x_0)}{h}$$

Jest to stosunek przyrostu wartości funkcji do przyrostu argumentu funkcji.

Zdefiniujemy pochodną funkcji w punkcie.

Definicja: Pochodna funkcji w punkcie

Niech $f(x)$ oznacza dowolną funkcję określoną w otoczeniu punktu x_0 . Jeśli istnieje skończona granica $\lim_{h \rightarrow 0} \frac{f(x_0+h) - f(x_0)}{h}$, to tę granicę nazywamy pochodną funkcji f w punkcie x_0 i oznaczamy jako $f'(x_0)$.

Stosując tą definicję pokażemy, jak obliczyć pochodną funkcji w podanym punkcie oraz wyprowadzimy, korzystając z definicji, wzory na pochodne różnych funkcji.

Przykład 1

Obliczymy, korzystając z definicji, pochodną funkcji określonej wzorem $f(x) = -x^2 + 3x$ w punkcie $x_0 = -2$.

Rozwiązanie:

Mamy $f(x) = -x^2 + 3x$ oraz $x_0 = -2$.

Obliczamy wartość ilorazu różnicowego funkcji:

$$\begin{aligned} U(h) &= \frac{f(-2+h)-f(-2)}{h} = \frac{-(-2+h)^2+3\cdot(-2+h)-(-2)^2+6}{h} = \\ &= \frac{-(4-4h+h^2)-6+3h+4+6}{h} = \frac{-4+4h-h^2-6+3h+4+6}{h} = \\ &= \frac{7h-h^2}{h} = 7 - h \end{aligned}$$

Obliczamy pochodną funkcji $f(x) = -x^2 + 3x$ w punkcie $x_0 = -2$:

$$f'(-2) = \lim_{h \rightarrow 0} (7 - h) = 7$$

Przykład 2

Obliczymy, korzystając z definicji, pochodną funkcji określonej wzorem $f(x) = x^3 + 2x$ w punkcie $x_0 = 3$.

Rozwiązanie:

Mamy $f(x) = x^3 + 2x$ oraz $x_0 = 3$.

Obliczamy wartość ilorazu różnicowego funkcji:

$$\begin{aligned} U(h) &= \frac{f(3+h)-f(3)}{h} = \frac{(3+h)^3+2\cdot(3+h)-3^3-2\cdot3}{h} = \\ &= \frac{27+27h+9h^2+h^3+6+2h-27-6}{h} = \frac{29h+9h^2+h^3}{h} = \\ &= 29 + 9h + h^2 \end{aligned}$$

Obliczamy pochodną funkcji $f(x) = x^3 + 2x$ w punkcie $x_0 = 3$:

$$f'(3) = \lim_{h \rightarrow 0} (29 + 9h + h^2) = 29$$

Przykład 3

Wykażemy, że pochodna funkcji określonej wzorem $f(x) = ax^2 + bx + c$, gdzie $a, b, c \in \mathbb{R}$, w punkcie x_0 jest równa $2ax_0 + b$.

Rozwiązanie:

Mamy $f(x) = ax^2 + bx + c$ oraz dany punkt x_0 .

Obliczamy wartość ilorazu różnicowego funkcji:

$$\begin{aligned}U(h) &= \frac{f(x_0+h)-f(x_0)}{h} = \frac{a \cdot (x_0+h)^2 + b \cdot (x_0+h) + c - a \cdot x_0^2 - b \cdot x_0 - c}{h} = \\&= \frac{ax_0^2 + 2ax_0h + ah^2 + bx_0 + bh + c - ax_0^2 - bx_0 - c}{h} = \\&= \frac{2ax_0h + ah^2 + bh}{h} = 2ax_0 + ah + b\end{aligned}$$

Obliczamy pochodną funkcji $f(x) = ax^2 + bx + c$ w punkcie x_0 :

$$f'(x_0) = \lim_{h \rightarrow 0} (2ax_0 + ah + b) = 2ax_0 + b$$

Przykład 4

Wykażemy, że pochodna funkcji określonej wzorem $f(x) = \frac{a}{x}$, gdzie $a \in \mathbb{R} \setminus \{0\}$, w punkcie x_0 jest równa $\frac{-a}{x_0^2}$.

Rozwiązanie:

Mamy $f(x) = \frac{a}{x}$ oraz dany punkt x_0 .

Obliczamy wartość ilorazu różnicowego funkcji:

$$\begin{aligned}U(h) &= \frac{f(x_0+h)-f(x_0)}{h} = \frac{\frac{a}{x_0+h} - \frac{a}{x_0}}{h} = \frac{\frac{a \cdot x_0 - a \cdot x_0 - a \cdot h}{(x_0+h) \cdot x_0}}{h} = \\&= \frac{\frac{-ah}{(x_0+h) \cdot x_0}}{h} = \frac{-a}{(x_0+h) \cdot x_0}\end{aligned}$$

Obliczamy pochodną funkcji $f(x) = \frac{a}{x}$ w punkcie x_0 :

$$f'(x_0) = \lim_{h \rightarrow 0} \left(\frac{-a}{(x_0+h) \cdot x_0} \right) = \frac{-a}{x_0 \cdot x_0} = \frac{-a}{x_0^2}$$

Przykład 5

Wykażemy, że pochodna funkcji określonej wzorem $f(x) = \sqrt{x}$, w punkcie x_0 jest równa $\frac{1}{2\sqrt{x_0}}$.

Rozwiązanie:

Mamy $f(x) = \sqrt{x}$ oraz dany punkt x_0 .

Obliczamy wartość ilorazu różnicowego funkcji:

$$\begin{aligned}U(h) &= \frac{f(x_0+h)-f(x_0)}{h} = \frac{\sqrt{x_0+h} - \sqrt{x_0}}{h} = \frac{(\sqrt{x_0+h} - \sqrt{x_0}) \cdot (\sqrt{x_0+h} + \sqrt{x_0})}{h \cdot (\sqrt{x_0+h} + \sqrt{x_0})} = \\&= \frac{x_0+h-x_0}{h \cdot (\sqrt{x_0+h} + \sqrt{x_0})} = \frac{h}{h \cdot (\sqrt{x_0+h} + \sqrt{x_0})} = \frac{1}{\sqrt{x_0+h} + \sqrt{x_0}}\end{aligned}$$

Obliczamy pochodną funkcji $f(x) = \sqrt{x}$ w punkcie x_0 :

$$f'(x_0) = \lim_{h \rightarrow 0} \left(\frac{1}{\sqrt{x_0+h} + \sqrt{x_0}} \right) = \frac{1}{2\sqrt{x_0}}$$

Słownik

iloraz różnicowy funkcji

wielkość, która opisuje przyrost wartości funkcji względem przyrostu argumentów funkcji w danym przedziale

Film samouczek

Polecenie 1

Zapoznaj się z filmem samouczkiem dotyczącym obliczania pochodnej funkcji w punkcie korzystając z definicji, a następnie wykonaj poniższe polecenie.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DFCYsCd1l>

Film nawiązujący do treści lekcji dotyczącej pochodnej funkcji.

Polecenie 2

Oblicz, korzystając z definicji, pochodną funkcji określonej wzorem $f(x) = 2x^3 - 1$ w punkcie $x_0 = -1$.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Zaznacz poprawną odpowiedź. Pochodna funkcji określonej wzorem $f(x) = 5x^3 - 5$ w punkcie $x_0 = -1$ jest równa:

☐ -10

☐ 15

☐ -15

Ćwiczenie 2

Dana jest funkcja określona wzorem $f(x) = 2\sqrt{x}$. Zaznacz zdania, które są prawdziwe.

☐

Iloraz różnicowy funkcji f w punkcie $x_0 = 1$ o zadanym przyroście h jest równy $\frac{2}{\sqrt{1+h}+1}$.

☐

Pochodna funkcji f w punkcie $x_0 = 9$ wynosi $\frac{1}{3}$.

☐

Iloraz różnicowy funkcji f w punkcie $x_0 = 2$ o zadanym przyroście h jest równy $\frac{1}{\sqrt{2+h}+\sqrt{2}}$.

☐

Pochodna funkcji f w punkcie $x_0 = 16$ wynosi $\frac{1}{8}$.

Ćwiczenie 3

Połącz w pary wzór funkcji z wartością pochodnej tej funkcji w punkcie $x_0 = 4$.

$$f(x) = -x^3 + 1$$

$$f'(4) = \frac{1}{8}$$

$$f(x) = \frac{16}{x}$$

$$f'(4) = -48$$

$$f(x) = \frac{1}{2}\sqrt{x}$$

$$f'(4) = -1$$

$$f(x) = \frac{1}{2}x - 4$$

$$f'(4) = \frac{1}{2}$$

Ćwiczenie 4

Wstaw w tekst odpowiednie liczby.

Jeżeli $f(x) = x^5 - 2x$, to $f'(-2) =$

Jeżeli $f(x) = \frac{-1}{x}$, to $f'(2) =$

Jeżeli $f(x) = \frac{4}{x-1}$, to $f'(3) =$

Ćwiczenie 5

Oblicz pochodną funkcji f określonej wzorem $f(x) = \frac{2}{x^2}$ w punkcie $x_0 = \frac{1}{2}$.

Ćwiczenie 6

Oblicz pochodną funkcji f określonej wzorem $f(x) = \frac{2}{x-1}$ w punkcie $x_0 = 2$.

Ćwiczenie 7

Wykaż, że pochodna funkcji f określonej wzorem $f(x) = ax + b$, gdzie $a, b \in \mathbb{R}$, w punkcie x_0 nie zależy od wartości tego punktu.

Ćwiczenie 8

Wykaż, że nie istnieje pochodna funkcji f określonej wzorem $f(x) = |x + 3|$ w punkcie $x_0 = -3$.

Dla nauczyciela

Autor: Tomasz Wójtowicz

Przedmiot: Matematyka

Temat: Jak obliczyć pochodną funkcji w punkcie, korzystając z definicji?

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Treści nauczania – wymagania szczegółowe:

XIII. Optymalizacja i rachunek różniczkowy.

Zakres rozszerzony 3) stosuje definicję pochodnej funkcji, podaje interpretację geometryczną i fizyczną pochodnej;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- definiuje pojęcie ilorazu różnicowego funkcji;
- oblicza iloraz różnicowy funkcji;
- określa sposób na obliczenie pochodnej funkcji;
- oblicza pochodną funkcji, korzystając z definicji;
- wykorzystuje zdobytą wiedzę do rozwiązywania problemów matematycznych.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- dyskusja;
- metoda krokodyła;
- burza mózgów;

- praca z ekspertem;
- liga zadaniowa.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Faza wstępna:

1. Przybliżenie przez nauczyciela tematu: „Jak obliczyć pochodną funkcji w punkcie, korzystając z definicji?” i celów lekcji. Określenie wiążących dla uczniów kryteriów sukcesu.
2. Uczniowie metodą burzy mózgów przypominają poznane pojęcia związane z tematem lekcji.

Faza realizacyjna:

1. Przed lekcją nauczyciel wyłania wśród uczniów ekspertów, którzy zapoznają się z materiałem zawartym w sekcji „Przeczytaj”. Na lekcji uczniowie pracują w grupach pod kierunkiem ekspertów. Eksperci proponują grupom rozwiązywanie zadań, które przygotowali w domu (zadania oparte na przykładach z sekcji „Przeczytaj”). W razie problemów – służą pomocą, wyjaśniają niezrozumiałe elementy.
2. Uczniowie zapoznają się indywidualnie z treścią sekcji „Film samouczek”. Zapisują ewentualne pytania dotyczące napotkanych trudności, po czym następuje dyskusja, w trakcie której nauczyciel wyjaśnia niezrozumiałe elementy z materiału.
3. Uczniowie wykonują pierwsze dwa ćwiczenia interaktywne z sekcji „Sprawdź się”. Wyniki pracy omawiane są na forum i komentowane przez nauczyciela.
4. Kolejny etap to liga zadaniowa – uczniowie wykonują w grupach na czas ćwiczenia 3-5 z sekcji „Sprawdź się”, a następnie omawiają je na forum klasy.
5. Uczniowie wykonują ćwiczenia nr 6-8 z sekcji „Sprawdź się” metodą krokodyla. Krokodylem jest nauczyciel, który „czeka nieruchomo na brzegu rzeki” i „ożywia się” tylko w przypadku, gdy uczeń nie może sobie poradzić z zadaniem.

Faza podsumowująca:

1. Omówienie ewentualnych problemów z rozwiązaniem ćwiczeń z sekcji „Sprawdź się”.

2. Wybrany uczeń podsumowuje zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności, odnosząc się do wyświetlonych na tablicy interaktywnej celów z sekcji „Wprowadzenie”.

Praca domowa:

1. Uczniowie opracowują FAQ (minimum 3 pytania i odpowiedzi prezentujące przykład i rozwiązanie) do tematu lekcji („Jak obliczyć pochodną funkcji w punkcie, korzystając z definicji?”).

Materiały pomocnicze:

- [Argumenty i wartości funkcji.](#)

Wskazówki metodyczne:

- Nauczyciel może wykorzystać „Film samouczek” do pracy przed lekcją. Uczniowie zapoznają się z jego treścią i przygotowują do pracy na zajęciach tak, aby samodzielnie rozwiązać zadania dotyczące obliczania pochodnej funkcji w punkcie na podstawie definicji.